

תכלת

יהדות של השראה

הרב ד"ר עידו פכטר

מפעל החיים של בני אהרן

פרשות תזריע ומצורע לוקחות אותנו, הקוראים, לעולם שזר לנו היום - עולם של טומאה וטהרה, של כניסה למקדש וריחוק ממנו. ראשיתן בטומאת היולדת ואחריתן בטומאת הנגעים והצרעת, הזבים והנדות. דומני שכדי להבין את הפרשות האלו אי אפשר להסתפק בדינים המפורטים בהן, אלא יש להרים את המבט אל עבר הקונטקסט הרחב שלהן ולחפש את הסיפור שעומד בבסיסן. אין דין בתורה שאין סיפור מאחוריו. מאחורי כל מצווה מצויה מעשיה, ומאחורי כל נומוס - נרטיב. מהו אם כן הנרטיב של פרשות תזריע ומצורע? מהו הסיפור שניתן להציע לדיני הטומאה והטהרה?

אבקש לטעון שפרשות תזריע ומצורע באות ברקע הטרגדיה של היום השמיני, עליה קראנו בפרשת 'שמיני'. אנחנו עדיין בפוסט-טראומה, יחד אהרן ושני בניו הנותרים, מאירוע שריפתם של נדב ואביהוא. וההוכחה לכך פשוטה: פרשת 'אחרי מות', שתבוא בהמשך, תיפתח במילים "אחרי מות שני בני אהרן בקרבם לפני ה' וימותו". מכאן, שאת כל המצוי בתוכם, ובכלל זאת פרשת 'תזריע ומצורע', יש לקרוא ברקע שריפת הבנים. אנחנו עדיין בתוך האירוע הקשה; טרם עברנו אותו.

*

אך מהו הקשר בין דיני הטומאה והטהרה של היולדת, של המנוגע ושל הזבים, ובין מותם של נדב ואביהוא?

הבה נשים לב קודם לכל לקשר הספרותי ביניהם. מותם של נדב ואביהוא חל "ביום

השמיני". גם בדיני הטומאה והטהרה אנו פוגשים ביום הזה. כך הוא אצל היולדת: "אישה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים... **וביום השמיני** ימול בשר עורלתו". כך אנו פוגשים אצל המצורע, שנטהר מטומאתו: "**וביום השמיני** יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה", וכך גם מופיע אצל הזב: "**וביום השמיני** יקח לו שתי תורים או שני בני יונה ובא לפני ה'", ואצל הזבה: "**וביום השמיני** תקח לה שתי תורים או שני בני יונה והביאה אותם אל הכהן אל פתח אהל מועד".

אבל לא רק היום השמיני משותף לסיפור ולדינים אלא גם סוגי הקרבנות המובאים בהם. ביום השמיני למילואים, נצטווה אהרן להביא שני קרבנות "עגל בן בקר לחטאת ואיל לעלה". באותו האופן, הנטהרים השונים מביאים שני קרבנות – אחד לחטאת ואחד לעולה. היולדת מביאה "כבש בן שנתו לעולה ובן יונה או תור לחטאת", המצורע הדל מביא "שתי תורים או שני בני יונה... אחד חטאת והאחד עולה", וכן הלאה. בכל המקומות הללו יש אלמנט מובהק של כפרה. הנטהרים, כמו הכהנים, נזקקים לקרבנות שיכשירו אותם לחזור אל החיים ואל החברה.

קשרים ספרותיים אלה מלמדים שדיני טומאה וטהרה לא באו כאן במקרה. יש דמיון בולט בין מה שהתרחש במשכן ביום השמיני ובין התהליך שאליו נדרשים המיטהרים השונים. דין אחד לקדושה שבמשכן ולקדושה שבמחנה ישראל. השכינה פורצת מן המשכן החוצה אל כלל העם ודורשת ממנו להתנהג בטהרה במקומו שלו. כשם שהכהנים לא יכלו להיכנס אל הקודש אלא רק לאחר תקופת חניכה ותהליך של כפרה ביום השמיני, כך עם ישראל שמבקש להיטהר צריך לעבור תהליך דומה.

על רקע התובנה הזו בולט סיפור חטאם של נדב ואביהוא. נדב ואביהוא מתו כי הקריבו "אש זרה אשר לא ציווה אותם". הם לא הבחינו בין המותר והאסור, והרשו לעצמם לפרוץ אל הקודש בלי הכנה מתאימה. כדי למנוע הישנות מקרה שכזה בקרב עם ישראל, מצווה אלוהים את עם ישראל בדרכי הטהרה. לא כל המעוניין לבא אל הקודש רשאי לעשות זאת. יש מצבים שבהם האדם מנוע מכך, ועליו להקפיד על הסדר הנכון שיאפשר לו לשוב אל המשכן.

דברי הסיכום מסוף פרשת 'מצורע' מוכיחים את התמה הזו:

"והזרתם את בני ישראל מטומאתם ולא ימתו בטמאם את משכני אשר

בתוכם.”

הדמיון הלשוני בין ההוראה “וזהרתם” (ולא וזהרתם) ובין הקרבת אש “זרה” על ידי נדב ואביהוא, מלמד שיסוד אחד משותף לסיפור ולדינים. הכל נועד כדי לשמור על הקודש לבל ייפרץ.

*

אבל משמעותם של דיני טומאה וטהרה אינה מתמצית בהפיכת הקדושה לעניין שכל עם ישראל מחויב בה. לדעתי יש כאן גם סיפור אישי, הנוגע לאהרן ובניו הנותרים – אלעזר ואיתמר.

המשותף לכלל הדינים המפורטים בין מות נדב ואביהוא לפרשת ‘אחרי מות’, הוא שלכהן יש אחריות מרכזית עליהם. הנה כי כן, את דיני המאכלות האסורים, הבאים עוד בפרשת ‘שמיני’, פותחת התורה במילים הבאות:

“וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אלהם. דברו אל בני ישראל לאמר

זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ.”

מיהם האנשים המכונים כאן “אליהם”? אל מי משה ואהרן צריכים להעביר את דיני המאכלות האסורים כדי שהם ידברו אל בני ישראל וידריכו אותם בהם? רש"י מספק את התשובה המתבקשת: “אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר”. לפנינו תהליך הוראה שאינו שגרתי בתורה. בדרך כלל משה נצטווה במצוות כדי ללמד את עם ישראל. לעתים היה אהרן שותף לו. אך כמעט שלא מצאנו מקום, בו משה ואהרן נצטוו ללמד את בני אהרן במצוות התורה כדי שהם ילמדו אותן את בני ישראל.

גם בקרבנותיהם של המיטהרים מצאנו מעורבות גדולה של הכהנים. בדיני היולדת המיטהרת, התורה מדגישה שעליה להביא את הקרבן “אל פתח אהל מועד אל הכהן”, וכך מתוארת כפרתה:

“והקריבו לפני ה' וכפר עליה וטהרה ממקד דמיה.”

נושא הפסוק הוא הכהן, ונראה שהוא גם המקריב את הקרבן וגם המכפר על היולדת. תפקיד זה שב וחוזר בדיני הזב והזבה. גם שם הכהן הוא המקריב והוא המכפר: “ועשה אותם הכהן... וכפר עליו הכהן לפני ה'”.

היינו מצפים לקרוא שאלוהים הוא המכפר על יולדת או הזב והזבה, אך הפסוק אומר

שהכהן הוא המכפר עליהם. סגנון זה שונה לחלוטין ממה שהורגלנו עד כה. בקרבנות המפורטים בראשית ספר ויקרא, ניכר שהמקריב הוא מביא הקרבן עצמו (“אם עולה קרבנו... זכר תמים יקריבנו”) והכפרה מגיעה מאליה (“ונרצה לו לכפר עליו”). תפקיד הכהן שם הוא רק להשלים את הפרוצדורה בהזאת הדם על המזבח וסיום תהליך ההקרבה. אך הנה כאן, האחריות לטהרה מוטלת במלואה על הכהן.

*

מעורבותם של הכהנים בתהליך הטהרה מגיעה לשיא בדיני הנגעים. אדם הרואה נגע בעור בשרו נדרש ללכת אל הכהן כדי שיראה את נגעו:

“וראה הכהן את הנגע בעור הבשר ושער בנגע הפך לבן ומראה הנגע

עמק מעור בשרו נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אתו.”

הפסוק פתח בראיית הכהן וחתם בראיית הכהן. הראייה הראשונה היא ראייה עובדתית-מדעית. הכהן בוחן את הנגע כמו רופא הבוחן פצע, ומאבחן אותו. ואולם, גם כשכל התסמינים מעידים על כך ש“נגע צרעת הוא”, עדיין יש צורך בראייה נוספת של הכהן – “וראהו הכהן”. בראייה זו, הכהן אינו רואה את הנגע אלא את האדם. אם הכהן מתרשם מן האדם שראוי לטמאו, אז “וטמא אותו”.

טומאת האדם המנוגע תלויה בהכרזתו של הכהן. בכך מתרחבת אחריותו מכפי שראינו עד כה. הכהן אינו נדרש רק ללמד את בני ישראל את ההבחנה בין מאכלות אסורים למותרים, הוא לא רק נדרש לאבחנה של הנגע, אלא הוא גם מחיל את הטומאה על האדם. מכאן למדו חכמים, שאם האדם המנוגע הוא חתן או אב, רשאי הכהן להשהות את הטומאה עד שייסיים את ימי שמחתו או אבלו.

תפקיד הכהן מתרחב עוד יותר בתהליך טהרת המצורע. כאן הכהן יוצא מגבולות המשכן “אל מחוץ למחנה” ושם בוחן את המצורע. אם הכהן רואה שנגע הצרעת נרפא, הכהן מתחיל את תהליך הטהרה:

“וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות... וצוה הכהן

ושחט את הציפור האחת אל כלי חרש על מים חיים.”

בטהרת המצורע הכהן אינו רק משמש בתפקיד המקריב והמכפר, אלא הוא מנהל את האירוע כולו. הוא זה שמצווה לקחת קרבן לטהרתו ולשוחטו. זו מעורבות

גדולה, שמחליפה במידה מסוימת את המצורע עצמו, בניהול תהליך הטהרה.

*

מה עומד מאחוריות מעורבות מוגברת זו של הכהנים בתהליכי הכפרה? מדוע שהכהנים יהיו בכלל מעורבים בהוראת הדינים (בשביל זה יש את משה), באזהרת העם (בשביל זה יש את הלוויים, שומרי המקדש), ובניהול תהליך הטהרה כולו (בשביל זה יש את המצורע ואת משפחתו)? האם אין תפקידם צריך להתמקד בשמירת סדר העבודה בתוך המקדש במקום מחוצה לו?

כאן אני מבקש למצוא את הקשר למותם הטרגי של נדב ואביהוא. ללא ספק, מותם היה מזועזע. אך לא פחות קשה מכך היה האיסור שהטיל משה על אביהם ואחיהם:

”ויאמר משה אל אהרן ולא לעזר ולאיתמר בניו ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרמו... ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמותו כי שמן משחת ה' עליכם.”

משה דרש מהכהנים להמשיך ולקיים את סדר העבודה במשכן, לא לעצור ולא להתאבל. חששו היה מובן: מותם של נדב ואביהוא הוכיח שכל מי שמשנה מסדר העבודה דינו מוות, ואין הוא רוצה שאנשים נוספים ישלמו מחיר דומה על כך. אבל כיצד אפשר לעמוד באיסור הזה מבחינה נפשית? כיצד יכולים האב והאחים להשאיר את האבדן בצד מבלי לתת לו מענה?

ייתכן שמעורבותם הגדולה של בני אהרן בהוראת דיני הטומאה והטהרה והפקדתם כאחראים על טהרת העם, הן המענה לאבדן הגדול שלהם. אמת, מחויבותם של בני אהרן לסדרי העבודה חייבו אותם לאצור את כאבם. אבל אלוהים הפך את המשבר להזדמנות, ובאמצעות הרחבת אחריותם מחוץ לגבולות המשכן אל עבר כלל ישראל, הוא תיעל את כאבם האישי אל העשייה הציבורית. בני אהרן נכחו בטרגדיה של מי שלא טיהרו עצמם מספיק בכניסה אל הקודש ושילמו על כך מחיר. מעתה, יהיו הם האחראים על הטהרה אצל כלל הציבור, באופן שימנע הישנותו של מקרה דומה. הגברת הטהרה תהיה מפעל החיים של בני אהרן כמענה למוות. הכאב יתורגם אל תחושת האחריות. האבדן האישי יתועל למפעל ציבורי שכל כולו חיים.

זהו כמדומני החידוש הגדול בהבאת דיני הטומאה והטהרה דווקא כאן. הסיפור

שעומד מאחוריהם הוא ההתמודדות האישית של הכהנים עם מות אחיהם. האחריות שהוענקה להם שימשה כמענה לכאב שחוו.

*

שבת 'תזריע' שנת תשפ"ב, חותמת את שבוע השכול האזרחי, שתוקן כדי לעורר מודעות לשכול של המשפחות שאיבדו את יקיריהן בנסיבות שאינן על רקע בטחוני. שכול הוא טראומה שקשה לקום ממנה. רבים מחפשים את הדרך לבטא את כאבם, ולא תמיד מוצאים.

ייתכן שפרשת 'תזריע' היא עדות לרגישותו של החוק המקראי לסיטואציה הזו. עיון בדיניה המיוחדים מזהה את האופן שבו הוצע לכהני השכול לנתב את הכאב והקושי לעשייה ציבורית. כמובן שהדבר לא יחזיר את המת, ואין רווח ששווה את האבדן. אבל עשייה חיובית בכיוון של הרחבת גבולות האני והגברת חיים בעם ישראל, היא סוג של נחמה. זה מה שמאפשר להמשיך לחיות לצד הכאב.

יהיה זכרם של כל קרבנות השכול ברוך.